

Gazi Üniversitesi
Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî
Araştırma Merkezi

TÜRK KÜLTÜRÜ
ve
HACI BEKTAŞ VELÎ
Araştırma Dergisi
Research Quarterly

Bahar
Spring 2007/41

Alevi Bektaşı Geleneğinde Vasiyet Kültürü

Heritage (Will) Culture in Alevi Bektashi Tradition

Aziz KILINÇ*

Özet

Vasiyet etme ve vasiyetname yazma/yazdırma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir; ancak, Alevi ve Bektaşı topluluklarında ise vasiyet kültürünün daha belirgin bir şekilde yaşatıldığı sosyal bir gerçektir. Zira, bu topluluklarca itibar edilen başlıca yazılı kaynakların birer "vasiyetname" oluşu ve dinî inanç ve ritüellerin vasiyetle diğer kuşaklara aktarıldığı görülmektedir. Türkiye'nin değişik yerlerinden derlenen örnekler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Bütün bunlar Alevi Bektaşı kültürü ve edebiyatına dair yapılacak araştırmalarda bu konunun da üzerinde durulmaya değer olduğunu ifade eder.

Anahtar Kelimeler: Vasiyet, Vasiyetname, Alevi, Bektaşı, Türk Kültür ve Edebiyatı

Abstract

The tradition of bequeathing and leaving a written will have an important place in Turkish cultur and literature. Especially, in Alawi and Bektashi communities this tradition lives a strong social reality. This is one of the the reasons that in these communities, written wills are the most reliable written sources. In addition, rituals and religious believes are mostly transferred to next generations by these written wills. The examples that collected from different regions of Turkey show this reality clearly. All these convey that the researchers who want to study on Alawi and Bektashi culture should focus on this subject.

Key Words: Bequeathing, Testament, Alawi, Bektashi, Turkish cultur and literature

Giriş

"Vasiyet" sözcüğü Arapçadan dilimize geçmiş olup halk arasında yaygın, basit manasıyla; "bir kimsenin sağken kararlaştırdığı ve öldükten sonra yapılmasını istediği şey" anlamındadır. Sözcüğün Arapça kökü "ve-sa-ye"dir. Bu kök; "Sorumluluğuna, gözetimine bırakmak" anlamı yanında, "tavsiye etmek, salık vermek"

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

anlamalarını da taşır. Yahudiliğin 'On Emri' ne karşılık olmak üzere "el-vesayetü'l-aşera", "on tavsiye, on öğüt" ifadesi kullanılmaktadır. Sözcüğe müştakı olan "vasiyye" ifadesi, "vasiyet" yanında "talimat, direktif, emir" anlamları yüklenmiştir ki sözcüğün Türkçeye taşınan anlamı; tasavvuf kültürü çerçevesinde "tavsiye etmek" ve "salık vermek" ağırlıklı iken medeni hukuk ve İslam hukuku çerçevesinde "talimat" ve "direktif"e daha yakındır.

Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresi 180-181. ayetler, İslam'ın vasiyet meselesine bakışındaki esas ifade eder niteliktedir:

"Sizden birine ölüm geldiği zaman eğer bir servet bırakıyorsa; ana-babaya, en yakınlarla uygun bir tarzda vasiyet etmesi, saygılı olanların üzerine bir borç olarak size farz kılındı.

Bunu işittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı onu değiştirenleredir. Doğrusu Allah; işitendir, bilendir."

Bu ayetlerde, Müslüman kişinin ölüm sonrası için mal varlığını birinci dereceden akrabalarına taksim etmesi, bir görev olarak belirtilmiştir.

Medeni hukuk en ince detayına kadar vasiyet mekanizmasını sağlama almak kaygısındadır ve "vasiyetname", hukuki bir metin sıfatıyla resmî bir evrak hüviyetine dönüştürülmüştür. Sözcüğün Latince kökenindeki "yazılı onay" anlamı, medeni hukukta tam karşılığını bulmuştur diyebiliriz.

Resmî hukuk bağı haricinde halk eğitiminde ve sosyal hukukun sağlanmasında vasiyet geleneğine dikkat çekmemizde fayda vardır. "Vasiyet geleneği", aileden devlete kadar uzanan kurumlarda görülen bir uygulamadır. Bunun esasını rica, dilek, bir neslin tecrübesini diğer nesle ulaştırma, ibret alınacak fikir teşkil eder." (Köksal, 2000: 289).

Bu manada destanlarımızdan Göktürk Kitabeleri'ne; İslam sonrası devirlerde ise pendnameler ile Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacib), Siyasetname (Nizamülmülk) gibi eserlere kadar devlet büyüklerinin ve âlim kimselerin, bugünün Türk insanına da sorumluluk yükleyecek tarzda, asırlar ötesine seslenen vasiyetnamelerinden bahsedilebilir. Dolayısıyla, vasiyet etme ve vasiyetname yazma/yazdırma geleneği Türk edebiyatı ve kültüründe önemli bir yere sahiptir; ancak, Alevi ve Bektaşî topluluklarında vasiyet kültürünün daha belirgin bir şekilde yaşatıldığı sosyal bir gerçektir. Zira bu topluluklarca itibar edilen başlıca yazılı kaynakların birer "vasiyetname" oluşu ve ritüellerin en azından bir kısmının vasiyetle diğer kuşaklara aktarıldığı görülmektedir.

Alevilik ve Bektaşîliğin tarihî sürecine bakıldığında ilk olarak "vasiyet olayı" ile karşılaşırız. Hz. Muhammed'in sağlığında Müslümanlar arasında herhangi bir ayrılığın ortaya çıkması söz konusu değildir; ancak Hz. Muhammed'in hastalığı sırasında ortaya çıkmış ve ilk anda çözülmüş gibi görünmesine rağmen, sonra-

ları Müslümanlar arasında büyük ayrılıklara neden olan bazı olaylar vardır. Bunların ilki İslam tarihinde "vasiyet meselesi" adıyla geçmektedir.

İbn-i Abbas'a dayandırılan bir hadis-i şerife göre Hz. Muhammed hastalığının iyice arttığı sırada, yanında bulunan ashabına "Bana bir kalem ve bir kâğıt getirin; size bir yazı (vasiyet) yazdırayım ki benden sonra ihtilafa, sapıklığa düşmeyiniz." buyurmuştur (Köksal, 2000: 18).

Bunun üzerine, orada bulunan Müslümanlar arasında kavga-gürültü başlar. Peygamber'in orada, perde arkasında duran eşleri, mesela Zeynep Binti Cahş, "Resulullah'ın isteğini yerine getirin" derlerse de Hz. Ömer başta olmak üzere bir kısım ashap; Hz. Peygamber'in geçirmekte olduğu şiddetli hastalık ateşinin etkisiyle bu sözleri söylemiş olabileceğini, Kur'an'ın ve sünnetlerinin kendilerine yeteceğini söylerler. Orada bulunanlar arasında çıkan tartışmaların ve gürültünün artması üzerine Hz. Muhammed'in canı sıkılır ve oradakilere: "Artık yanımdan uzaklaşın, benim yanımda tartışmak doğru olmaz." buyurur. Daha sonrasında Resulullah'a; "İstediğinizi getirmeyelim mi?" diye sorulunca, bu tartışmalardan sonra yazdırsa da bir fayda sağlamayacağını söylemiş (Köksal, 2000: 19-20).

Bu olay, Müslümanlar arasında farklı değerlendirilmiştir. Ehl-i sünnet; Kur'an'ı Kerim'in tamamlanmasıyla yapılacak bir şeyin kalmadığını ve ayrıca, "Bugün dininizi tamaladım" ayetinin buna açık bir delil olduğunu savunmuşlardır. Şia'ya göre eğer Resulullah bu vasiyeti yazdırabilseydi, Hz. Ali'nin kendisine halef olduğunu bildirecekti. Bununla birlikte, Şia'nın büyük kollarından olan Zeydiyye'ye mensup İbn-i Ebi'l-Hadid; Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in vasisi olmakla birlikte, vasilikle imamet kastetmediklerini söylemektedir (Köksal, 2000: 289).

Akademik çevrede, bilimsel bir araştırma ve inceleme olarak kabul edilen Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik adlı eserin yazarı Ethem Ruhi Fırlı'nın bu konuda gereksiz tartışmalara girmek istememekle birlikte, görüşleri özetle şöyledir. "Resulullah'ın (s.a.v) hastalığı sırasında cereyan eden bir olay, İslam tarihi boyunca mezhepler arasında uzun uzadıya ihtilâf konusu olmuş ve taraflar, savdukları anlayış istikametindeki açıklamalarını, en doğru hükümler olarak ileri sürmüşlerdir. ... o zamanın olaylarıyla ilgili rivayetler hakkındaki ilk yazılı vesikalar, olaylardan en erken bir asır sonradır. Bu bakımdan, tarihte bin yıldan fazla bir zaman önce cereyan etmiş olaylara yaklaşırken o olaylara karışan insanların tavırlarını, gelenek ve göreneklerini göz önünde bulundurmaksızın, sırf eldeki kuru vesikalara istinat ederek çözümlenmeye veya açıklamaya çalışmak, insanı, küçümsenemeyecek yanlışlara düşürüp birtakım faydasız polemiklere sevk edebilir." (Köksal, 2000: 22-23).

Makalemiz, Alevi ve Bektaşi geleneğinde vasiyet geleneğinin yeri ve önemi, olarak sınırlandırılmıştır. Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili önemli eserler verilmiştir. Burada, bu sürece girmeden gelenekteki vasiyet ile ilgili yazılı ve sözlü kültür üzerinde duracağız. Alevi Bektaşi geleneğinin temel başvuru kaynaklarından bir

kısmı vasiyetname olarak kabul edilmektedir. Burada biz, yazılı kaynaklarda ve sözlü kültürde vasiyet/vasiyetnameler üzerinde duracağız

Temel Yazılı Kaynaklar Arasında Vasiyetnameler

Alevi ve Bektaşiler arasında temel kaynaklardan birisi, Şeyh Safi'nin Vasiyetnamesi'dir. Şeyh Safiyyüd'd-din, el-Erdebilî olarak da bilinir. Şeyh Safi'nin adı bazı kaynaklara göre Şeyh Safiyyüddin, bazı kaynaklara göre ise Şeyh Safiyyüddin Erdebilî'dir. 1252 yılında Hazar denizinin güneybatı sahilinde Erdebil'de dünyaya gelir ve orada yaşar. Zahid Gilani'den ve zamanın ileri gelenlerinden feyz alır. Daha sonra Gilani'ye intisap eder. 745/1344-45 senesinde vefat etmiştir.

Safeviye Tarikatı'nın temsilcisidir. Safeviyye üç kola ayrılmıştır; birincisi Bayramiyye, ikincisi Ebheriyye, üçüncüsü de Hayderiyye'dir. Safiyyüddin bunlardan Ebheriyye koluna mensuptur (Eraydın, 1997: 415).

Şeyh Safiyyüddin Erdebilî, Şiiliğin 13. asır temsilcisidir. İran Şiiliğini kuran bu zat, Şeyh Safi'ye isnat olunan ve bilinen tek vasiyetname nüshası şahsî bir kütüphanede olup hakkında bir yüksek lisans tezi yapılmıştır (Şahin,2000:128). Bu tezde verilen bilgiye göre söz konusu vasiyetname, hicrî 1232 yılında kaleme alınmış olup 169 varaktan meydana gelmektedir. İstinsah edenin kim olduğu belli değildir.

Şeyh Safi Vasiyetnamesi'nde; Alevi - Bektaşî tarikatlarının esasları, erkânları ve mensupları hakkında genel bilgiler verilmektedir. Bu yönüyle farklı bir vasiyetname olma özelliğine sahiptir. Eser; itikat, ibadet, ahlak, mezhepler, çeşitli dinî unsurlar vb. gibi konuları içermektedir.

Vasiyetname'de "sufi" ve "talip" hakkında şöyle denilmektedir:

"Ammâ bâde sûfî dimegin yidi ve bir yirde iki mânâsı vardur. Birinci mâsivâ, Allâh'tan beri mücerred olmakdan ibâreddür. İkinci Allâh'dan gayrisinden uzak olmakdan ibâreddür. Üçüncü enbiyâdan ve evliyâdan ve âlimden gayri kimselerden biri olmakdan ibâreddür. Dördüncü, zâhirin ve bâtının mekrinden kurtulmakdan ibâreddür. Beşinci, dünyânın ve âhiretin mihnet-i meşakketlerinden kurtulmakdan ibâreddür. Altıncı, cehennem azâbından fârik olmakdan ibâreddür. Yedinci, ceset-i şeytânın mekrinden ve rûh-ı hannâsın şerrinden emin olmakdan ibâreddür." (Şahin,2000: 30).

"İmdi tâlib gerekdür kim, vücûdını bi'l-kubbe toprak eyleye ve kendüye geleni dahı evvelki isminden dahı korkup, toprak idi didüre. Mârifet tohumundan getürüp, öz tarlasına eke. Andan meskenet suyuyla suvara. Rızâ oragıyla biç; getürüp sabır harmanına döküp, fark döğeniyle yumşadup, şevk yili ile savura. Dahı hâl değirmenine iletüp un ide. Ve ondan sonra bir kerre mihir tuzıyla dahı muhabbet ile yugura. Ve andan sonra ışk ateşin yaka. Gönül furunında biçüre. Dahı mürebbîsinin nazarına koya. Eger makbûle geçerse bil ki ol tâlibin ameli mak-

bül-i Hakk olup dünyâda, ahirette yüzi ak olur; evliyânın oğludur." (Şahin,2000: 29).

Alevi geleneğinde başka muteber bir eser de Hacı Bektaş Veli Vasiyetnamesi'dir. Eserin diğer bir adı Kitabülfevaid'dir. Aslı Farsça olan bu eser Türkçeye çevrilmiştir. Türk sufilerinin önde gelen isimlerinden olan Hacı Bektaş Veli'nin bu eseri, son yıllarda yeni yazı ile de yayımlanmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin vasiyetnamesi, "Faide" alt başlıklı 105 adet bölümden oluşmaktadır. Vasiyetname'de bu bölümler; "tevhit hâli", "tasavvuf hâli", "keramet hâli", "edeb hâli", "terbiye hâli", "zikir ile fikr hâli", "riyâzet hâli", "sema hâli", "ye's hâli", "tevekkül hâli", "taharet hâli", "tasavvur hâli", "rıza ve teslim hâli", "hâlet-i kurb", "hâlet-i irşad", "büyüklük", "makamların ahseni" gibi adlarla birbirinden ayrılmıştır. Vasiyetname'de "riyâzet hâli" başlığı altında "dervîş"e şöyle seslenilmektedir:

"Ey dervîş, dervîşlik hırkasını öyle giy ki cemââte karşı senin içindeki kibir ve husûmeti, fahri senin tabiâtında yaksın. Bilakis o illetler âteşini alevlesin. Ve yemeği öyle ye ki sen onu kolayca hazım ve istifâde etmiş olasın. Yâni hepsi sana nûr olmuş olsun. Bilakis sana zorluk getirmiş olmasın." (İ.Ö.: tarihsiz: 20).

Vasiyetname'deki bölümlerin çoğu, Hacı Bektaş Veli'nin kendisine sorulan soruların cevaplarından oluşmaktadır. Bu çerçevede bir örnek verecek olursak; Hacı Bektaş Veli, "sema" ile ilgili bir soruya şöyle cevap vermiştir:

"Semâ"; hakikat ehline müstehâbdır, ilim ehline mübâhdır. Fısk ve fücûr ehline harâmdır." (İ.Ö.:tarihsiz:18).

Diğer yandan; bazı bölümlerde Hz. Peygamber ve Hz. Ali'nin sözlerine, bazı bölümlerde de Hoca Ahmed Yesevi, Kaygusuz Abdal gibi tarikat büyüklerinin konu ile ilgili ifadelerine yer verilmiştir. "Tevhit hâli"nde Hoca Ahmed Yesevi'nin bir zata "tevhid"e ilişkin izahı şöyledir:

"Bir dervîş, Hazret-i Hoca Yesevî (k.s.)'nin huzûruna geldi. Ey üstâd, bana tevhîdi beyân et dedi. Hazret-i Hoca bir kelle şeker getirdi, dervîşe bu nedir diye sordu. Dervîş, şekerdir dedi. Hazret-i Hoca, dervîşe şekeri götür, kır; şekli-i hâzırı deşsin ve parçalarından şekiller hâsıl olsun. Sonra getir diye emir buyurdu. Dervîş şekeri kırıp getirdi. Zâil olan ilk şekli-i vâhidinden muhtelif şekillerde parçalar hâsıl olmuştu. Hazret-i Hoca, birer birer bunları sordu. Bu ne şekildir, o ne şekildir, dedi.

Dervîş cevâben; bu "at"tır, o "deve"dir, öteki "adam"dır, dedi. Sonra Hoca şöyle buyurdu. Şimdi bunların hepsini kırıp dövüp toz hâlinde birleştir. Dervîş hepsini kırdı ve bir kapta birleştirdi. O vakit Hazret-i Hoca sordu. Şimdi bu nedir? Dervîş, şeker dedi. Böylece, tevhîdi tamâmen anlatan Hazret-i Hoca buyurdu: Beyt;

Biz olduğumuz gibiyiz ve öyle de olacağız.

İki âlemde bugün de yarın da ey dost.” (İ.Ö.: tarihsiz: 9).

Yukarda olduğu gibi eserde; anlatılan hususlarla ilgili yer yer mısra, beyit ve kıta nevinden şiir parçaları bulunmaktadır. Ayrıca veciz sözlere yer verilmiştir. Vasiyetname, Hacı Bektaş Veli'nin şu vasiyeti ile son bulmaktadır:

“Fıkıh ve hadîs öğreniniz. Câhil mutasavvıflardan tevakkûf ediniz. Dâimâ namâzi cemââtle edâ ediniz. Şu şart ile ki, imâm ve müezzîn olmayınız. Hiçbir vakit tâlib-i şöhret olmayınız. Şöhrette âfet vardır. Mansıp ile mukayyet olmayınız. Dâimâ ismi bellisiz olunuz. Ve kuballarda kendi ismini yazma. Ve muhâkeme-i kazâda hâmf olma ve hükmü şer'e münkîr olmayınız. Cenâb-ı Hak her kolaylığı kazâ buyurur ve misâfiri de nerede olsa rızıklandırır.” (İ.Ö.:tarihsiz:63).

Sözlü Geleneğe Vasiyet Kültürü

Alevi ve Bektaşî topluluklarında günlük hayatın içinde, vasiyet önemli bir yere sahiptir. Bazı gelenekler vasiyet yoluyla gelecek kuşaklara aktarılır. Anadolu'da Alevi ve Tahtacılar adlı çalışmasıyla tanınan Yusuf Ziya Yörükân, kitabın girişinde “Alevilikle İlgili Görüşleri” bölümünde; Aleviliğin temel kaynakları olarak kabul edilen İmam Cafer Menakıbı ve Şeyh Safi Menakıbı gibi eserlerden bahsettikten sonra, Alevi geleneğinde sözlü kültürün ve vasiyetin yerini şu şekilde belirtir:

“Alevilikte, Batınlık telakkisine bağlı olarak birtakım “Ahkâm ve vasiyetler” de bulunmaktadır. Her iki menakıpta da Peygamber'in Ali'ye, Ali'nin ümmetine olan vasiyetlerinden bahsedilir. Şeyh Safi'nin ve İmam Cafer'in vasiyetleri anlatılır. Bu vasiyetlerin, nasihatlerin bütün hedefi; yabancıya sır vermeme esasına taalluk etmektedir. Evliyanın sırrını verenin iman uğrusu olacağı, dünyadan ahirete imansız gideceği anlatılmaktadır. Talip; idaresini terk edecek, evliyayı hazır ve nazır bilecek; 'Ve dahi bir talip, evliya nefesine iman getirmez ise, ol talip yetmiş evliya öldürmüşçesine günaha girmiş' olacaktır. Keza Sünni'lerle katiyen temas etmeyecektir. O derece ki; bir talip kaçan Yezid'in yüzüne baksa yetmiş menzilet geri kalacaktır. Ketumiyete o derece riayet edecektir ki, içeriye alınacağı kadar muhibin ve talibin yanında hiçbir şey konuşmayacaktır. Talip, suçunu saklamayacaktır. Mürşidine ve rehberine itaat edecek, sözlerinden çıkmayacak, mutlak bir teslimiyet içerisinde bulunacaktır. Malını esirgemeyecektir. Babalara verilecek haklara riayet edecektir. Ferişteler dua edeceği için Ali evinden; bal, çörekotu, kuru üzüm eksik edilmeyecektir. Sefere gidilecek olursa düşenbih (pazartesi) günü gidilecektir.” (Yörükân, 1998: 39).

Hiz. Ali ve On iki İmam'la ilgili halk arasındaki inançlarda, imamlığın vasiyet yolu ile geçtiği düşüncesi vardır. Yusuf Ziya Yörükân, kitabındaki “Ali'nin Şahsiyeti Hakkında İtikadlar” başlıklı bölümde Tahtacı âdet ve inanışlarıyla ilgili olarak kendileri ile yaptığı sohbetlerde, “Allah'ın ruhu; enbiyada dolaştıktan sonra Ali'ye girmiş ve Ali'den sonra Muhammed İbn-i Hanefi'ye, sonra oğlu Ebu Ha-

şim Abdullah'a intikal etmiş ve Ebu Haşim'in vasiyeti mucibince uluhiyet, niha-yet Benan (Beyan) İbn-i Sem'an'a intikal etmiştir. Kur'an'daki "Hâza Beyânun li'l-nâsi ve huden ve mevi'zetün li'l-müttekin" (Al-i İmrân) ayeti de buna işaret imiş."

Yörükân; anlatılanın tarihî gerçekte bağdaşmadığını, Beñan İbn-i Sem'an'ın, Hz. Ali'nin beşinci torunu olan Muhammed Bakır'ı bile görmediğini söylemektedir (Yörükân, 1998: 250-251).

Yine, vasiyet yolu ile imametın başka birine geçmesi yönündeki inançla ilgili başka kaynaklarda da benzer bilgilere rastlanmaktadır. Bunlardan birinde şöyle denilmektedir: "Medine-i Münevvere'de dünyaya gelen İmam Cafer Sadık, babaları İmam Muhammed Bakır'ın vefatı ile vasiyet üzere ümmete imam olmuşlardır." (Caferilik:12.12.2006).

Tarihin derinliklerinden sözlü gelenek yolu ile gelen vasiyet kültürünün değişik görüntülerini, Alevi-Bektaşî inancının hâlen yaşayan kabullerinde de görebilmekteyiz. Bu bağlamda örnek olarak; Çanakkale'nin Bayramiç ilçesinin Karınca-lı köyünde, ölüm âdetleri üzerinde yapılan çalışmada kaynak kişi, şöyle demektedir: "Şimdi hasta, ölme şeyi eğer yakınsa; meselâ ölme şeyisine geldiği zaman, hısımlı-akrabası ille gelir bunun yanına; yani kardeşi olsun, amcaları, dayısı... Daha tanıdık ehbabları gelirler; konu komşu söz alırlar. Eğer vesayet (vasiyet) edecek olursa; oğluna, çocuğuna, orda söyler mesela. Bu şekilde, bu şekilde... Benim şu malım var, şunu şuna veriyom; şunu şunu veriyom. Bu şekilde konuşmalarda bulunur."(Gözükızıl, 2001).

Folklor araştırmacısı Bircan Durdu'nun Muğla Tahtacıları'nda Ölüm İnançları adlı çalışmasında, yaptığı alan araştırmasında; ölüm sonrası ritüellerde "vasiyet"ın önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Ölen kişinin kefenlenmesi ve giydirilmesinde, kişinin vasiyetine dikkat edilir. Yine vasiyeti gereği sevdiği kişinin saçını konur. Kadınlarda ise yine vasiyet üzerine, karanfil veya boy dizisi takılır.

"Yıkamadan artan suyla orada bulunanlar, ellerini yüzlerini yıkar. Ayrıca cenazenin üstünü örtmede kullanılan çarşaf ve üzerinden çıkan giysileri yıkamada kullanılır. Ölü sırtı (elbisesi) tıpkı Kazdağı Tahtacılarında olduğu gibi, yüzün kuyusu serilir. Kazan ters çevrilir ve 3 gün bulunduğu yerde kalır. Ölü'nün gömüldüğü günün akşamından itibaren 3 gece kazanın kurulduğu yere 2-3 odun vurularak ateş yakılır. Yıkandığı yere (teneşir), ölenin gelip onu içeceği inancıyla bir bardak su ve ekme konur. Cenaze, kurulandıktan sonra başka bir yere alınarak kilolu, künçeği/pijaması, atleti, gömleği/pijama üstü ve humayından kesilen yakasız gömleği giydirilerek yağlığı (başörtüsü) bağlanır. Osiyet (vasiyet) etmişse üç etek de giydirilebilir. En üste 2 kat kefen sarılır ki bu, katlandığında 4 kat olur. En dışı giydirilen kefen parçasının baş ve ayakucu, yine kefenden ayrılan ipele boğulur. Bahsedilen giyim, kadın cenazeye ilişkindir. Erkeklerle de erkeğe özgü kıyafetler (iç çamaşırı, gömlek, pantolon ya da pijama takımı vb., başına yağlık

ya da kefenden kep yapılır) yanında yine yakasız gömlek ve dış kefen giydirilir. Kefende dikiş gerekirse ipi, kefenden çıkarılır. Ölen kişi müsahipli biriye kefen, sarılmadan önce üç defa "selle (salla) selevet (selavat) ırahmetine (rahmetine) selevet" diyerek cenazeye dokundurulup geri çekilir ve ondan sonra sarılır. Aynı işlemi, düğün sonrası oğlan evinde, kızın artık başının bağlandığını simgelemek amacıyla yapılan "baş bağı"nda da görmek mümkün. Baş bağında geline, üç etek/enteri ve onu tamamlayan diğer giyecekler giydirilirken giydiren kişi tarafından, her biri 3 defa "Selle selevet, Muhammed'e selevet, kutlu olsun diyenin akıbeti hayrolsun." ya da gelenleri güldürmek amacıyla "Kutlu olsun demeyenlerin ağzına kurt dolsun." (orada bulunan kadınlar da kutlu olsun der) denilerek geline dokundurulup geri çekilir ve üçüncüde giydirilir. Sadece, sözler yaşanan olaya uygun şekilde değiştirilmiştir. Yıkayıp giydirdikten sonra yakınları; ölen yaşlı ise elini, gençse yanaklarını öper. Tahtacılar da el, öpüldükten sonra alna götürülmez. Kefenin içine gülsuyu, dövülmüş karanfil ya da kolonya saçılır. Eline para (önceden mendil de veriliyormuş) verilir ki bu, yerini satın alması içindir. Sağlığında osiyet (vasiyet) etmişse; koynuna sevdiği kişilerin çamaşırlarından, saçından konur. Kadınlarda boynuna, isterse karanfil ya da boy dizisi takılır." (Durdu, 2006).

Yukarıda görüldüğü üzere, Alevi Bektaşî geleneğinde kişinin vasiyeti, ritüellerde bazı değişiklikler yaptırabiliyor. Sünni inancında ise vasiyet de olsa böyle bir değişikliğin söz konusu olamayacağını "İbretli Hikâyeler"den hareketle açıklamak daha net bir durumun ortaya çıkması açısından önemlidir.

"Zengin bir adam, çocuğuna bir mektup bırakır ve kendisinin öldükten sonra çorabıyla gömülmesini vasiyet eder. Mektup da defin işlerinin tamamlanmasından sonra açılacaktır. Vasiyet sahibi kişi, yaşadığı belli bir zaman diliminden sonra ölür. Oğlu, babasının kefenle birlikte çoraplı olarak gömülmek için vasiyeti ettiğini söyler. Ama cemaat, dinde bunun yeri yoktur diyerek karşı çıkarlar. Adamın vasiyeti oğlu tarafından gerçekleştirilemez. Defin işlemlerinden sonra mektubu açan oğluna babası, şöyle seslenmektedir. Ey oğul, dünya malı olarak öbür âlemde bir çorabı bile götüremedim. Sen bunları düşün ve dünya nimetlerine çok fazla meyiletme, sen onları bırakmadan ahireti kazanamazsın"(Kılınç,1998).

Çorum ili Alaca ilçesi Eskiyan köyünde yapılan bir derleme çalışmasında, Hz. Muhammed'in kendinden sonra Hz. Ali'yi vekil etmek istediğine dair inanışlar yer almaktadır.

"Hz. Muhammed dünyadan göçmeden önce Cenab-ı Allah'tan, Veda Haccı'nı yapması için emir geldi. Veda Haccı dönüşünde Mekke ve Medine arasındaki Gadirî Hum sahasında, deve semerlerinden yapılan minberin üstünde bir konuşma yaptı. Allah'ını seven, beni seven kardeş olsun dedi ve birbirlerine, Ehl-i Beyt'e kötülük düşünmeyeceklerine dair yemin ettirdi. Herkes birer kardeş tuttu. Hz. Ali tek kaldı, Peygamber de onunla kardeş oldu. Birbirleriyle kucaklaştık-

larında gövdeleri birleşti, iki ayrı kafa kaldı. Bir daha sarıldılar; bu defa kafalar birleşti, vücutlar ayrı kaldı. Peygamber orada Hz. Ali'yi, kendine vekil tayin etti. Beni seven Ali'yi sevsin. Ben kimin mevlasıysam Ali de onu mevlasıdır dedi. Ebubekir, Ömer ve Osman orada Hz. Ali'yi tebrik ettiler. Peygamber; ölüm döşeğinde yatarken Ebubekir, Ömer, Osman, Muaviye ve Ebu Süfyan'ı yanına çağırarak Hz. Ali'yi vekil tayin ettiğini ve ileride ikilik çıkmaması için bir vasiyet yazdırmak istediğini belirtti; ancak bu isteği Ebubekir tarafından, peygamberin hastalığı neden gösterilip Kur'an bize yol gösterir gerekçesiyle reddedildi." (Er, 1995: 81). Kaynak kişiler tarafından anlatılan bu olaylar, Alevilik Bektaşilikle ilgili yazılı yayınlardaki bilgilerle büyük ölçüde örtüşür niteliktedir.

Hasan Dede Dergâhı'ndan Ali Bahri Demirhan Dede ile yapılan söyleşide, Hasan Dede şöyle demektedir. "Aleviler daima sinmişlerdir. Yaptıkları işleri bir kâğıda dökmeleri bu yüzden çok zor olmuştur. Bundan dolayı daha çok sözlü gelenek gelişmiş ve bilgiler ağızdan ağza öğrenilmiştir. Bunun için ben de aynı yoldan öğrendim. Büyüklerimizden duyduklarımızı biz de taliplere aktardık. Kitaptan okuma şansımız pek olmadı. Zaten yazılı, fazla kitap da yoktu o zaman. Şimdi yeni yeni bir şeyler yazılıyor." (Yılmaz, 2003: 201-202).

Bu sözler, Alevi-Bektaşî kültüründe sözlü geleneğin ne denli önemli olduğunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir ki aslında vasiyet bu sözlü aktarımın en önemli parçalarından birini oluşturur. Bununla beraber Alevi Bektaşî kültüründe ocakların son derece önemseydiği az sayıda da olsa bazı yazılı kaynaklar bulunmaktadır ki bunlara makalemizin ilgili kısımlarında temas edilmiştir.

Sonuç

Netice itibariyle yukarıdan beri anlatılanlar, Alevi Bektaşî kültüründe vasiyet geleneğinin son derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sınırlı da olsa vasiyetname tarzında yazılı kaynaklar bulunmaktadır. Alevi Bektaşî kültüründe bu yazılı kaynaklar son derece önemsenmektedir. Örnek olarak; Şücaaddin Veli Ocağı Dedesi Nevzat Demirtaş, Şeyh Safi'nin Vasiyetname adlı eserini, Aleviliğin ve Bektaşiliğin temel kaynakları arasında sayarak şöyle der: "Kütüphanemde daha çok, Alevilik-Bektaşilik hakkında, günümüzde yayınlanmış eserler var. İmam Cafer Buyruğu, Şeyh Safi Buyruğu, Hacı Bektaş Velâyetnamesi, Şücaaddin Veli Velâyetnamesi en çok başvurduğum kaynaklardır." (Doğruer, 2006:187).

Öte yandan, geçmişten beri gelen sözlü kültürde de vasiyetin önemli bir yeri vardır. Türkiye'nin değişik yerlerinden derlenen örnekler, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Söz konusu örnekler, vasiyet kültürünün Alevi Bektaşî geleneğinde hâlen canlı bir şekilde varlığını sürdürmekte olduğunu göstermektedir. Bütün bunlar Alevi Bektaşî kültürü ve edebiyatına dair yapılacak araştırmalarda, bu konunun da üzerinde durulmaya değer olduğunu ifade eder.

Kaynaklar**a. Yazılı Kaynaklar**

- DOĞRUER, Semra. (2006). "Şücaaddin Veli Ocağı Dedesi Nevzat Demirtaş ile Söyleşi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. S. 37. Ankara.
- ER, Piri. (1995). "Çorum İli Alaca İlçesi Eskiyapan Köyünde Alevi İnançları". Türk Halk Kültüründen Derlemeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERAYDIN, Selçuk. (1997). Tasavvuf ve Tarikatlar. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- FİĞLALI, Ethem Ruhi. (1997). Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik. İstanbul.
- KÖKSAL, Hasan. (2000). "Türk Kültüründe Vasiyet Geleneği". Türk Dünyası İnceleme Dergisi. Sayı: IV. İzmir.
- ŞAHİN, Fidan. (2000). Şeyh Safi Vasiyetnamesi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya.
- YAMAN, Mehmet. (Tarihsiz). Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin Vasiyetnamesi. Ankara: Ayıldız Yayınları.
- YILMAZ, Hacı. (2003). "Hasan Dede Dergâhı'ndan Ali Bahri Demirhan Dede ile Söyleşi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. S. 27. Ankara.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya. (1998). Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar. Ankara.

b. Sözlü Kaynaklar

- GÖZÜKIZIL, Ömer. (Araştırmacı). 15 Mart 2001 tarihinde; Çanakkale ili, Bayramiç ilçesi, Karıncalı köyünde ölüm âdetleri üzerine yapılan alan araştırması. Kaynak Kişi: Fettah Kurt, yaşı:58, okur-yazar.
- KILINÇ, Aziz.(Araştırmacı). 15 Şubat 2004 tarihinde Isparta ili, Aksu ilçesi, Yakaafşar kasabasında yapılan alan araştırması. Kaynak Kişi: Yusuf Kılınç, yaşı:77, okur-yazar

c. İnternet Kaynakları

- <http://www.caferilik.com/kutuphane/ahkam/aleviilmihali>, 12.12.2006.
- http://www.folklor.org.tr/haber_detay, 12.12.2006.